

3. BEVÁNDORLÁS

3.1. A BEVÁNDORLÓK MUNKAERŐPIACI INTEGRÁCIÓJA MAGYARORSZÁGON – NÉPSZÁMLÁLÁSI HELYZETKÉP

GÖDRI IRÉN

A bevándorlók gazdasági, munkaerőpiaci integrációja számos európai ország számára jelent kihívást. Mind a külföldi születésű népesség – különösen az Európai Unión kívüli országokból származók –, mind a fogadó országokban született leszármazottaik, az úgynevezett második generáció munkaerőpiaci mutatói általában (kevés kivételtől eltekintve) rosszabbak, mint a helyi népességé.¹

Noha a bevándorlásnak a munkaerőpótlásban, s ezáltal a gazdasági növekedésben, az időskori függőségi ráta mérséklésében, illetve a nyugdíjrendszer fenntarthatóságában játszott szerepe gyakran elhangzó érv a bevándorlás mellett, nem nehéz belátni, hogy mindez csak a bevándorlók sikeres munkaerőpiaci integrációja esetén valósulhat meg. A migráns népesség átlagosnál alacsonyabb munkaerőpiaci részvétele (különösen a nők esetében) azonban számos fogadó országban további „függőséget” teremthet (Coleman, 2004), tovább terhelve az adott ország szociális ellátórendszerét. Bár a bevándorlók – főként a kevésbé fejlett harmadik országokból érkezettek – fogadó népességhez képest rosszabb munkaerőpiaci helyzete az európai országok többségében megfigyelhető, származási országok (illetve etnikai csoportok) szerint jelentősek az eltérések (Münz, 2008, Keeley, 2009, Koopmans, 2016).

A munkaerőpiaci integráció mutatói és befolyásoló tényezői

A bevándorlók fogadó társadalomba való integrációjának egyik kulcseleme a munkaerőpiaci integráció, amely fontos lépés lehet a társadalmi és kulturális beilleszkedés felé. A munkaerőpiaci integrációt leggyakrabban a *foglalkoztatási ráta* és *munkanélküliségi ráta* alapján mérik, azt vizsgálva, hogy ezek a mutatók a fogadó országban töltött idő növekedésével mennyire közelítenek a fogadó népességben mért értékekhez. E két mutató nemcsak a munkaerőpiaci integráció kétféle megközelítése, hanem a szegregáció két lehetséges okát is tükrözi: az alacsony foglalkoztatottság adódhat abból, hogy a bevándorlók egy része be sem lép a munkaerőpiacra (azaz nem is próbál munkát találni), tehát az *aktivitási arány* is alacsony körökben, míg a magas munkanélküliségi ráta azt mutatja, hogy a munkaerőpiacra belépők közül sokan nem tudnak elhelyezkedni.

Az említett mutatók a munkaerőpiaci integráció legalapvetőbb indikátorai, amelyek a 2010-ben elfogadott zaragozai nyilatkozatban is szerepelnek (EC, 2011, 10. o.). A sikeres integráció azonban nemcsak a munkához való hozzáférést jelenti, hanem a bevándorlók emberi tőkéjének megfelelő felhasz-

¹ 2014-ben az EU-28 országai-ban a helyi születésű 20–64 éves népesség körében 9,3 százalék volt a munkanélküliségi ráta, míg a külföldi születésű népesség azonos korcsoportjában 14,4 százalék, az EU-n kívüli országban születettek körében pedig 18,5 százalék (Eurostat, 2015). Fordított helyzet – a külföldiek kisebb munkanélküliségi rátája – mindössze Ciprus, Litvánia és Magyarország esetében figyelhető meg.

nálását, a munkaerőpiac primer szegmensében való foglalkoztatottságot, valamint a fogadó népességgel azonos jogokat és lehetőségeket is a munkaerőpiacon (*Eurofound* 2008). Ezért a foglalkoztatottak esetében az integráció további fontos mutatója lehet a *túlképzettség* (foglalkozásukhoz képest magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők aránya), valamint a *bérek szintje* (a fogadó népesség azonos foglalkozási csoportjainak béreihez képest). Továbbá az is figyelmet érdemel, mennyire jellemző, hogy a bevándorlók inkább az alacsony bérekkel, rossz munkakörülményekkel, nagyfokú bizonytalansággal és a mobilitási lehetőségek hiányával jellemzett *szekunder munkaerőpiacon vannak jelen*, vagy az *etnikai vállalkozások* (illetve az *önfoglalkoztatás*) által biztosított megélhetést választják. A munkanélküli és egyéb inaktív csoportok esetében a munkaerőpiaci kirekesztődés fontos mutatója a *tartós munkanélküliség* mértéke (azok aránya a munkanélkülieken belül, akik legalább egy éve állás nélkül vannak), valamint a *nem szándékos inaktivitás*, ami az inaktív csoporton belül azok arányát jelenti, akik bár készek lennének munkába állni, de feladták az aktív munkakeresést (tehát nem jelennek meg munkanélküliként) (*OECD/European Union*, 2015).

A bevándorlók munkaerőpiaci integrációja fogadó országokként és a különböző időszakokban érkező kohorszok esetében is eltérő mintázatot mutat (*Kealey*, 2009, *Borjas*, 2015). Az integráció sikerességét számos tényező befolyásolja: egyfelől a fogadó ország intézményi feltételei (migrációs és munkaerőpiaci szabályozása), általános gazdasági, munkaerőpiaci és társadalmi körülményei, integrációs politikája vagy annak hiánya; másfelől viszont a bevándorló népesség összetétele, a migráció okai, körülményei, valamint az adott bevándorló (etnikai) közösség jelenléte és helyzete a fogadó országban.² A bevándorlók iskolai végzettség, szakképzettség szerinti összetétele különösen fontos a munkaerőpiaci integráció, szempontjából.³ Egy 2010-ben végzett kutatás eredményei azonban arra is rávilágítottak, hogy a különböző migráns csoportok demográfiai és emberi tőke jellemzői csak részben magyarázzák hátrányos munkaerőpiaci helyzetüket, és sokkal nagyobb szerepük van bizonyos szociokulturális jellemzőknek: a fogadó ország nyelvének ismerete, ezen a nyelven történő médiafogyasztás, a többségi népességgel fenntartott társadalmi kapcsolatok vagy a nemi szerepekkel kapcsolatos értékek (*Koopmans*, 2016). Ugyancsak meghatározó a fogadó országban töltött idő: ennek növekedésével a munkaerőpiaci mutatók többnyire javulnak, ami az úgynevezett ország-specifikus készségek elsajátításával, a nyelvismeret javulásával is összefügg.

2 Ez utóbbinak leginkább az etnikai vállalkozások szempontjából van jelentősége.

3 Főként akkor várható a bevándorlók sikeres integrációja és a bevándorlás pozitív munkapiaci, gazdasági hatása, ha a bevándorlók szakképzettség szerinti összetétele megfelel a fogadó ország munkaerőpiaci igényeinek.

Vizsgált kérdések, adatforrás

A tanulmány a Magyarországon élő bevándorlók munkaerőpiaci helyzetét elemzi a hazai népességgel való összehasonlításban. A leíró elemzés a munkaképes korú, azaz 15–64 éves népességben belül vizsgálja a munkaerőpiaci integráció alapvető mutatóit (aktivitási arány, foglalkoztatási ráta, munka-

nélküliségi ráta), rávilágítva egyfelől a nem, korcsoport és iskolai végzettség szerinti eltérésekre, másfelől a különböző származási csoportok között megfigyelhető különbségekre. Emellett röviden kitér az önfoglalkoztatás (etnikai vállalkozások) elterjedtségére, valamint a túlképzettség kérdésére is. A többváltozós elemzés a foglalkoztatottság esélyét meghatározó tényezőket tárja fel, különös tekintettel a külföldi születési hely, illetve a külföldi állampolgárság szerepére, majd a külföldön született népességén belül a származási ország, az érkezés óta eltelt idő, valamint az állampolgárság, a nemzetiség és a magyar nyelvismeret szerepére.⁴

Az elemzés a 2011-es népszámlálás adataira épül. A népszámlálás a legátfogóbb adatforrás az országban élő bevándorlókról: mind a *külföldi születésű*, mind az ország területén egy évnél hosszabb ideig tartózkodó *külföldi állampolgárságú* népesség teljes körű keresztmetszeti adatbázisát jelenti, amely egyedülálló lehetőséget nyújt részletes elemzésekre.⁵ Ugyanakkor lehetővé teszi a bevándorlók integrációs mutatóinak összehasonlítását a fogadó népesség azonos időben és módon feltárt hasonló jellemzőivel. Hátránya azonban, hogy mivel tízévente kerül rá sor, csupán a nagyobb léptékű változások megragadására alkalmas.

A bevándorló népesség meghatározása

A bevándorlóknak az állampolgárság, illetve a születési hely alapján történő beazonosítása két eltérő nagyságú és összetételű népességet fed le. Az országban élő *külföldi állampolgárok* a bevándorló népességnek csak egy részét jelentik, és főként az utóbbi években érkezettek reprezentálják. Magyarországon, ahol a honosítási ráta magas, a külföldi állampolgárok száma alapján jelentősen alulbecsüljük a bevándorolt népességet. A külföldi állampolgárok közt szerepelnek továbbá azok is, akik külföldi állampolgárok gyermekeként Magyarországon születtek, és (még) nem kaptak magyar állampolgárságot (tehát az úgynevezett második generáció), valamint azok a magyarországi születésűek, akik kivándoroltak, majd külföldi állampolgárságot szerezve később visszatértek Magyarországra (ők zömében kettős állampolgárok). A *külföldön született népesség* a bevándorlók tágabb csoportja, amely a régebben érkezett, már állampolgárságot szerzett bevándorlókat is tartalmazza.⁶ A 2011. évi népszámlálás 143 197 fő (csak) külföldi állampolgársággal rendelkező és 383 236 fő külföldi születésű személyt számolt össze, az előbbiek 78,4 százaléka, az utóbbiak 69,5 százaléka volt 15 és 64 év közötti. A következőkben az általános munkaerőpiaci mutatókat mind a külföldi állampolgárok, mind a külföldi születésűek esetében bemutatjuk, míg a részletesebb elemzést ez utóbbi csoportra végezzük el.

A bevándorlók munkaerőpiaci helyzete

Korábbi elemzések és a legfrissebb adatok szerint is Magyarország azon kevés európai ország közé tartozik, ahol a bevándorlók munkaerőpiaci mutatói

4 A nem, kor és iskolai végzettség szerinti összetétel, valamint a területi elhelyezkedés hatását mindkét esetben kontrolláltuk.

5 A bevándorlók munkaerőpiaci helyzetének mutatóit az Eurostat az egyes országok harmonizált munkaerő-felmérései alapján teszi közzé. Ezek az adatok, noha az időbeli trendek bemutatására, valamint nemzetközi összehasonlításra alkalmasak, a magyarországi minta esetében – a bevándorlók alacsony arányából adódó kis elemszám miatt – nem teszik lehetővé a részletesebb elemzést.

6 Magyarországon ebbe a csoportba tartoznak azok is, akik valamikor magyar állampolgárként, de az ország mai határain kívül születtek, és belső vándorlás vagy lakosságcsere során kerültek a mai területekre. Ez utóbbi egy nagyon idős, míg a külföldi állampolgárként szereplő második generáció egy nagyon fiatal korösszetételű csoport, így a munkaerőpiaci integráció szempontjából vizsgált 15–64 éves korcsoportban egyik sem jelenik meg. Ugyancsak a születési hely alapján azonosíthatók be egyértelműen azok az új bevándorlók, akik a 2011-től életbe lépő egyszerűsített honosítás következtében már magyar állampolgárként érkeztek, főként a szomszédos országokból. A 2011-es népszámlálásban azonban ez a csoport még nem jelent meg nagy számban.

a 15–64 éves korcsoportban összességében jobbak, mint a hazai népességé (Hárs, 2010, Gödri, 2011, Eurostat, 2015).⁷ Ez a sajátosság a 2011-es népszámlálási adatok alapján is megfigyelhető (3.1.1. táblázat).

3.1.1. táblázat: A 15–64 éves külföldi állampolgárságú, külföldi születésű és teljes népesség munkaerőpiaci mutatói (százalék)

Népesség	Gazdasági aktivitás					Aktivitási arány	Munkanélküliségi ráta
	foglalkoztatott	munkanélküli	inaktív kereső	eltartott	összesen		
Külföldi állampolgárok							
EU-27 állampolgár	62,9	4,8	14,6	17,6	100,0	67,7	7,1
Harmadik országbeli	61,7	3,6	11,8	23,0	100,0	65,2	5,5
Együtt	62,4	4,3	13,4	19,9	100,0	66,7	6,5
Külföldön születettek							
EU-27 tagországban	66,7	6,5	14,4	12,3	100,0	73,2	8,9
Harmadik országban	63,0	5,6	12,5	18,9	100,0	68,6	8,1
Együtt	65,5	6,2	13,8	14,5	100,0	71,7	8,7
Teljes népesség	57,0	8,3	19,7	15,0	100,0	65,3	12,7

Megjegyzés: A külföldi állampolgárok csoportja a csak külföldi állampolgársággal rendelkezőket tartalmazza, a kettős (külföldi és magyar) állampolgárokat nem.

Forrás: Népszámlálás 2011, saját számítás.

A külföldi népesség – és különösen a külföldi születésűek – körében mind a foglalkoztatottak aránya, mind az aktivitási arány magasabb, mint a teljes népességben, a munkanélküliségi ráta viszont számottevően kisebb (6,5 százalékkal, illetve 8,7 százalékkal szemben a 12,7 százalékkal). Az EU-tagállamokból származók foglalkoztatási aránya a bevándorlók mindkét csoportjában meghaladja a harmadik országbeliekét, a munkanélküliségi ráta azonban ez utóbbiak esetében mégis kisebb. Ez abból adódik, hogy az EU-n kívüli országokból származók körében magas az eltartottak, azaz a munkaerőpiacra be sem lépők aránya (főként a külföldi állampolgárok esetében: 23 százalékkal).

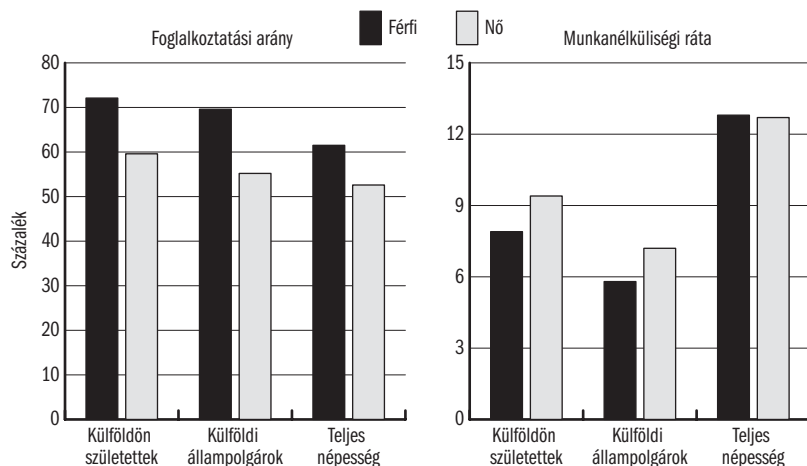
A nem fontos differenciáló tényező.⁸ A 3.1.1. ábrán látható, hogy a foglalkoztatási ráta nemek közötti különbsége sokkal hangsúlyosabb a bevándorlók – főként a külföldi állampolgárok – körében, mint a teljes népességben. A munkanélküliségi ráta – amely a teljes népességben nem mutat nemek szerinti eltérést – szintén a bevándorlók mindkét csoportjában magasabb a nők esetében. Ugyanakkor a külföldi állampolgárságú nők aktivitási aránya kissé elmarad a fogadó népességben belül a nőkre jellemző szinttől, ami az eltartottak e csoporton belüli magas arányából adódik.

A bevándorlók munkaerőpiaci mutatói – akárcsak a fogadó népességé – korcsoportok szerint is eltérnek egymástól. A legmagasabb foglalkoztatási ráta a 30 és 49 év közötti férfiakra, illetve a 40 és 54 év közötti nőkre jellemző, de átlag feletti a 25–29 és 50–54 éves férfiak, valamint a 25–39 éves nők esetében is (3.1.2. ábra).

7 A jobb munkaerőpiaci mutatók magyarázata elsősorban a bevándorlók összetételében keresendő: jelentős hányaduk – különösen 2008-ig – a szomszédos országokból érkezett, és zömében magyar nemzetiségű volt, így a munkaerőpiaci integrációjuknak nyelvi, kulturális akadályai nem voltak. Továbbá demográfiai összetételük is eltért a hazai népességétől: fiatalabb korösszetétel és összességében magasabb iskolai végzettség jellemezte őket.

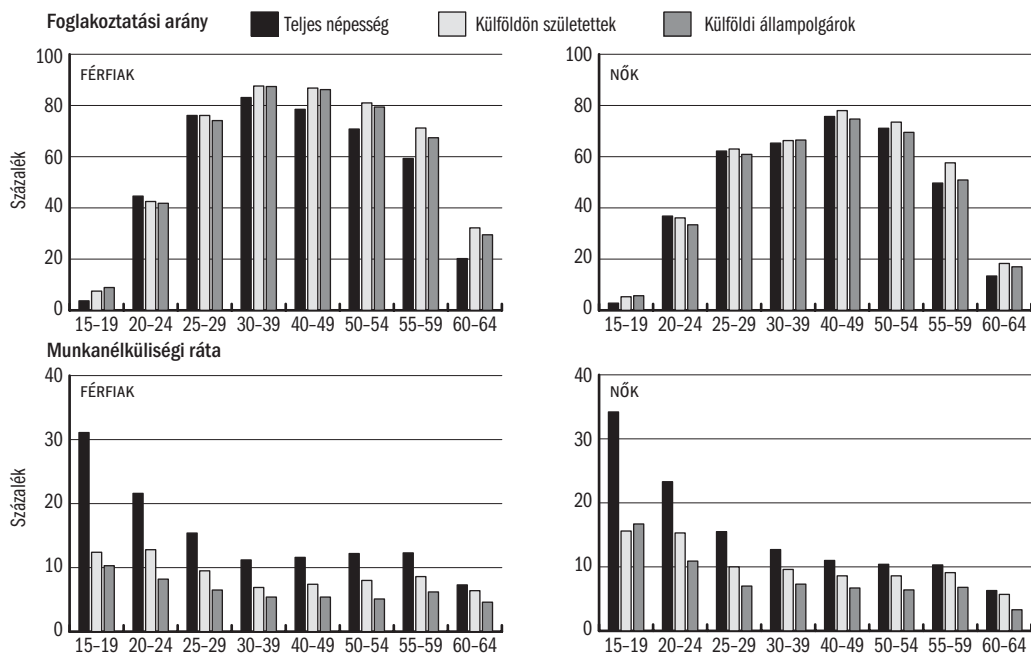
8 A bevándorlók munkaerőpiaci helyzetének nemek közötti eltéréseit a korábbi népszámlálás alapján végzett vizsgálat is igazolta (lásd Gödri, 2011).

3.1.1. ábra: A 15–64 éves külföldi állampolgárságú, külföldi születésű és teljes népesség munkaerőpiaci mutatói nemek szerint

Forrás: Népszámlálás 2011, saját számítás.

3.1.2. ábra: A 15–64 éves külföldi állampolgárságú, külföldi születésű és teljes népesség munkaerőpiaci mutatói korcsoportok és nemek szerint

Forrás: Népszámlálás 2011, saját számítás.

A fogadó népességgel összehasonlítva látható, hogy mind a külföldi születésű, mind a külföldi állampolgárságú férfiak foglalkoztatási rátája valamennyi 30

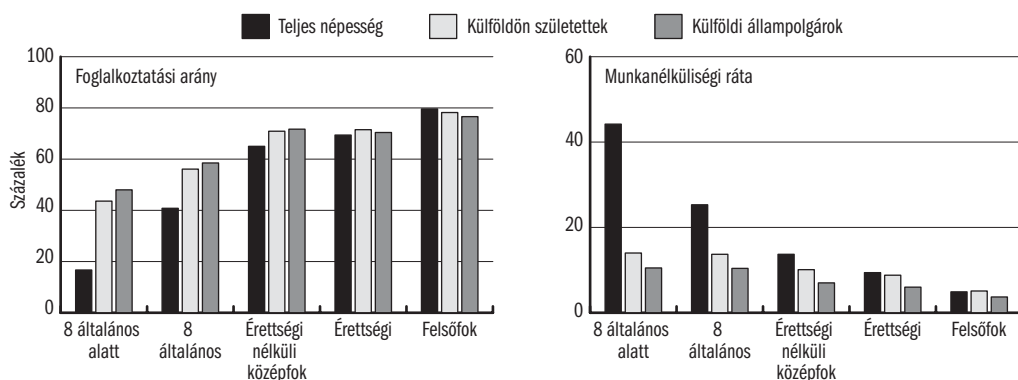
év feletti korcsoportban magasabb, és különösen 50 éves kor felett növekszik az eltérés. A nőknél a 40 év feletti korcsoportokban és csak a külföldi születésűek esetében magasabb a foglalkoztatási ráta (kivéve a 60–64 éves korcsoportot, ahol a külföldi állampolgárok esetében is), a különbségek azonban jóval szerényebbek, mint a férfiaknál.

A munkanélküliség leginkább a 25 év alattiakat érinti és különösen magas a 15–19 éves nők körében. A munkanélküliségi ráta mindkét nemnél valamennyi korcsoportban kisebb a bevándorlók – főleg a külföldi állampolgárok – körében, mint a teljes népességben, és az eltérések hangsúlyosabbak a férfiak esetében.

Fontos különbségre világít rá a gazdaságilag aktívak arányának összehasonlítása is: míg a külföldi állampolgárságú férfiak körében az aktivitási arány csak a 20–29 éves korcsoportban marad el a teljes népességtől (a tanulmányi célú migrációval összefüggésben), addig a külföldi állampolgárságú nők aktivitási aránya a 30 és 59 év közötti korcsoportokban is kisebb, mint a fogadó népességbeli megfelelő korú nőké.

Az *iskolai végzettség* nagymértékben meghatározza a munkaerőpiaci esélyeket. Látható, hogy a külföldi népességben is – akárcsak a teljes népességben – a gazdasági aktivitás mutatói az iskolai végzettség növekedésével javulnak: a foglalkoztatási ráta nő, a munkanélküliségi ráta pedig csökken (3.1.3. ábra). Jelentősebb eltérések a külföldiek és a teljes népesség mutatói között csak az alacsonyabb végzettségi szinteken vannak – egyértelműen a bevándorlók javára: a szakmunkás végzettségű külföldiek foglalkoztatási rátája kis mértékben, az alacsonyabb iskolai végzettségűeké pedig jelentősen meghaladja a teljes népesség hasonló mutatóit, míg a munkanélküliségi rátájuk kisebb.

3.1.3. ábra: A 25–64 éves külföldi állampolgárságú, külföldi születésű és teljes népesség munkaerőpiaci mutatói iskolai végzettség szerint

Forrás: Népszámlálás 2011, saját számítás.

Bevándorlók esetében nagyobb a kockázata a különböző képzettségek leértékelődésének. A külföldön szerzett képzettség megtérülése többnyire ros-

szabb, és a munkaerőpiaci egyenlőtlenségek a bevándorló és a fogadó népesség között nőnek az iskolai végzettséggel (*OECD/European Union, 2015*). Magyarországon a felsőfokú végzettségű bevándorlók foglalkoztatási rátája alig marad el a teljes népességéhez képest, és a munkanélküliségi rátájuk is azonos (sőt a külföldi állampolgárok esetében még kissé alacsonyabb is – *3.1.3. ábra*). A *túlképzettség* – azaz a felsőfokú végzettségű foglalkoztatottak körében az alacsony vagy közepes képzettséget igénylő munkát végzők aránya – azonban nagyobb a külföldiek körében: míg a 25–64 éves teljes népességben 12,4 százalék, a külföldi születésűeknél 14,9 százalék, a külföldi állampolgároknál pedig 18,4 százalék (ez utóbbi csoportban a nőknél 19,7 százalék). A túlképzettség természetesen életkor (illetve az e szerint eltérő korábbi tapasztalat), kibocsátó ország, valamint a felsőfokú végzettség jellege szerint is változó mértékű lehet, és jó eséllyel csökken a fogadó országban töltött idő növekedésével.

A munkaerőpiaci mutatók származási országok szerinti különbségei

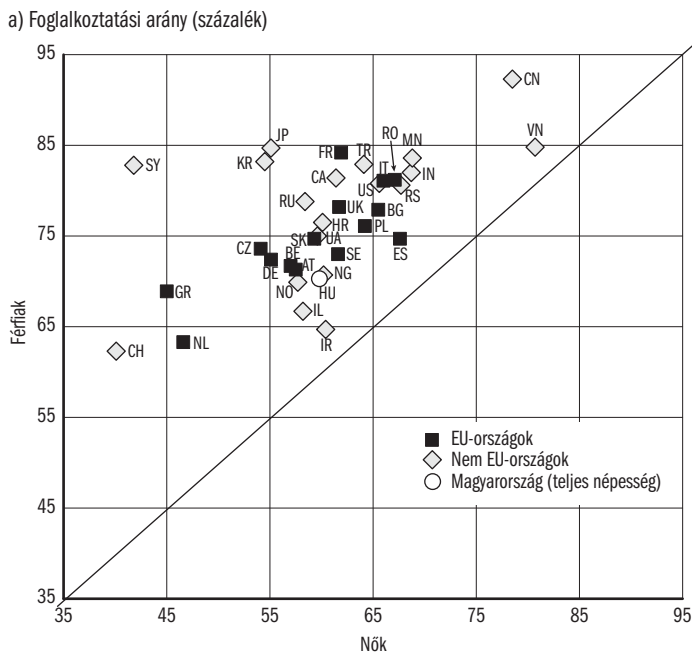
A Magyarországon élő külföldi állampolgárságú, illetve külföldi születésű népességnek a hazai népességhez képest összességében jobb munkaerőpiaci helyzete jelentős származási országok szerinti különbségeket takar. Erre már az előző, 2001-es népszámlálás eredményei (*Gödri, 2011*), valamint a migránssok különböző csoportjai körében végzett korábbi felmérések (lásd ezekről *Kováts, 2013*) is rávilágítottak.

Magyarország EU-csatlakozása óta a bevándorlás származási országok szerinti diverzifikálódása figyelhető meg: 2009-től már a bevándorlók több mint fele nem a szomszédos országokból érkezik. Ennek következtében a 2011-es népszámlálás során összeírt külföldi születésű népességen belül 32 olyan születési ország szerinti csoport van, amely legalább ezer fős népességet foglal magában – szemben a 2001-es 17 ilyen csoporttal. Ez a 32 kibocsátó ország a teljes külföldi születésű népesség 95 százalékát fedi le. Nemcsak a társadalmi-demográfiai összetétel, hanem a magyar nyelvismeret, az érkezési idő, a magyar állampolgárság megszerzése, valamint a területi elhelyezkedés szerint is jelentős heterogenitás figyelhető meg e csoportoknál. Ettől nem függetlenül a bevándorlók munkaerőpiaci helyzetét is „markáns különbségek”, „sokféleség” és „nagyfokú egyenlőtlenség” jellemzi (*Kováts, 2013, Hárs 2015*).

Míg a teljes 15–64 éves külföldi születésű népesség körében 65,5 százalék volt a foglalkoztatási ráta, az egyes országok esetében ez 40,5 százalék (Görögország) és 79,5 százalék (Kína) között változott. Ugyancsak széles határok között mozgott az aktivitási arány is (41 százalék és 81 százalék között). A gazdaságilag aktívabb 25–64 éves korcsoportban a mutatók országok közötti ingadozása szintén jelentős. A nemek szerinti foglalkoztatási ráták alapján (*3.1.4.a ábra*) a férfiak magasabb foglalkoztatottsága figyelhető meg kivétel nélkül valamennyi származási csoport esetében. Míg azonban egyes csoport

toknál (kínaiak, vietnámiak) a nőkre is magas foglalkoztatási ráta jellemző, más csoportok esetében (például szíriaiak) a férfiak magas foglalkoztatási rátája a nők alacsony foglalkoztatottságával párosul, vagy pedig mind a nők, mind a férfiak foglalkoztatási rátája elmarad a hazai népességhez képest (svájciak, hollandok).

3.1.4. ábra: A 25–64 éves külföldi születésű népesség munkaerőpiaci mutatói születési országok és nemek szerint

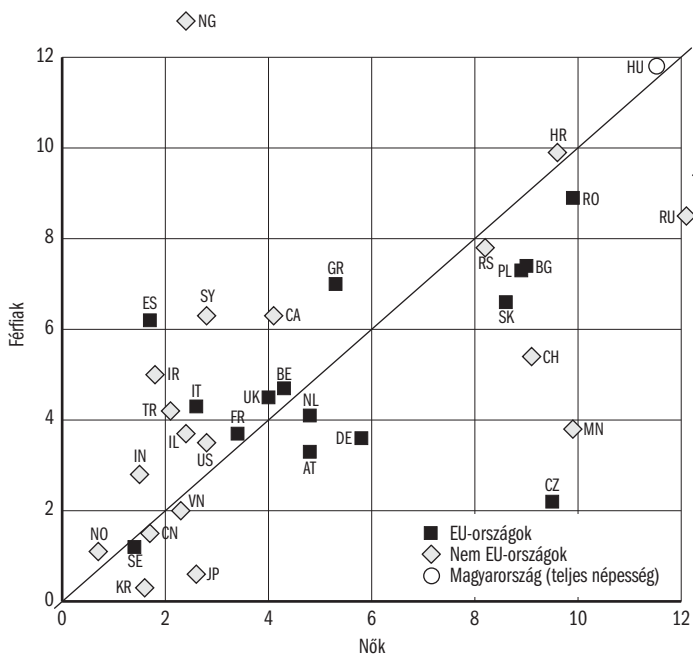

Országgrövidítések: AT: Ausztria, BE: Belgium, BG: Bulgária, CA: Kanada, CH: Svájc, CN: Kína, CZ: Csehország, DE: Németország, ES: Spanyolország, FR: Franciaország, GR: Görögország, HR: Horvátország, HU: Magyarország, IL: Izrael, IN: India, IR: Irán, IT: Olaszország, JP: Japán, KR: Dél-Korea, MN: Mongólia, NG: Nigéria, NL: Hollandia, NO: Norvégia, PL: Lengyelország, RO: Románia, RS: Szerbia, RU: Oroszország, SE: Svédország, SK: Szlovákia, SY: Szíria, TR: Törökország, UA: Ukrajna, UK: Egyesült Királyság, US: Egyesült Államok, VN: Vietnám.

A munkanélküliségi ráták még nagyobb szóródást mutatnak (3.1.4.b ábra), azonban jól látható, hogy a legtöbb származási csoport esetében (az orosz és az ukrán nők, valamint a nigériai férfiak kivételével) mindkét nem munkanélküliségi rátája kisebb – az esetek zömében jelentősen kisebb –, mint a teljes népességben mért érték. Ugyanakkor a nők alacsony foglalkoztatottsága nem minden csoport esetében jár együtt magas munkanélküliségi rátával, ami arra utal, hogy sokan közülük be sem lépnek a munkaerőpiacra. Ezt az eltartottak magas aránya is tükrözi a nők különböző csoportjai (például szíriai, norvég, dél-koreai, japán, iráni, izraeli és török nők) esetében, ami feltehetően részben

a tradicionális női szerepeket elfogadó értékrenddel, részben egyéb – a migráció körülményeivel, motivációival összefüggő – okokkal magyarázható.

b) Munkanélküliségi ráta (százalék)

A fenti ábrák alapján az is megfigyelhető, hogy bár összességében az EU-tagállamokból származó bevándorlók foglalkoztatottsági mutatói jobbák, mint az EU-n kívüli úgynevezett harmadik országokból származóké, a két országcsoporton belül is jelentős különbségek vannak az egyes országok között.

A bevándorlók munkaerőpiaci integrációjának fontos mutatója az *önfoglalkoztatók, vállalkozók aránya* is, ami jelzi, hogy milyen mértékben és a migránsok mely csoportjaiban terjedt el a saját (etnikai) vállalkozás a primer munkaerőpiacra való belépés helyett. A migráns vállalkozások létrejöttében a különböző okokból – például nyelvtudás hiánya, a végzettség elismertetésének nehézsége, diszkrimináció miatti elhelyezkedési nehézségek – fakadó kényszer mellett kulturális és kapcsolathálózati tényezők is szerepet játszhatnak.

A népszámlálás alapján 2011-ben a 25–64 éves foglalkoztatottak körében az egyéni vállalkozók, önállók aránya a külföldi születésűek közt alig volt magasabb (10 százalék), mint a teljes népességben (8 százalék), ám bizonyos származási csoportokban kiugróan magas arányban voltak jelen: vietnámiak (34 százalék), kínaiak és szíriaiak (27 százalék), törökök (18 százalék). Ezekben a csoportokban az egyéni vállalkozók mellett a *társas vállalkozások tagjaként dolgozók* aránya is magas volt, így összességében a foglalkoz-

tatottak 35–60 százaléka feltehetően úgynevezett *etnikai gazdaságban* dolgozott, tehát integrációja nem a fogadó ország elsődleges munkaerőpiacára való belépést jelent. Más kutatásokból tudjuk, hogy ezek a vállalkozások jellemzően nem termelői, hanem főként kereskedelmi tevékenységet folytatnak (Várhalmi, 2013).

A foglalkoztatottság esélyét magyarázó tényezők

Az alábbiakban azt mutatjuk be, hogy:

1) az aktív korú⁹ teljes népességen belül a társadalmi-demográfiai összetételre (nem, kor, iskolai végzettség) és a területi elhelyezkedésre (régió, településtípus) kontrollálva hogyan hat a foglalkoztatottság esélyére a *külföldi születési hely*, illetve a *külföldi állampolgárság*;

2) a külföldön született népességen belül – ugyancsak a társadalmi-demográfiai összetételre és a területi elhelyezkedésre kontrollálva – hogyan hat a foglalkoztatottság esélyére a *származási ország* és az *érkezés óta eltelt idő*, *valamint a magyar állampolgárság megléte*, a *nemzetiség* (magyar/nem magyar) és a *magyar nyelvismeret*. Itt elsősorban arra keresünk választ, hogy a különböző származási csoportok eltérő foglalkoztatottsági esélyét mennyire magyarázza a felsorolt jellemzők szerinti eltérő összetételük, vagy ezektől függetlenül is érvényesülnek az országspecifikus sajátosságok.

A foglalkoztatottság esélyét meghatározó tényezőket logisztikus regresszióval vizsgáltuk. Függő változónk értéke 1, ha a megkérdezett foglalkoztatott volt, és 0, ha munkanélküli vagy eltartott volt, és nem tanult. Ezzel a meghatározással az volt a célunk, hogy a rejtett (passzív) munkanélküliséget is megragadjuk, amelyet a bevándorlók – és különösen a bevándorló nők – esetében gyakran az eltartott státusz takar.

Az eredmények azt mutatják, hogy a teljes 25–64 éves népességen belül – a társadalmi-demográfiai összetételre és a területi jellemzőkre kontrollálva – mind a külföldi állampolgárság, mind a külföldi születési hely – noha szignifikáns, de – gyenge hatást mutat a foglalkoztatottság esélyére: csekély mértékben az előbbi növeli, az utóbbi viszont csökkenti azt (3.1.2. táblázat).

Úgy tűnik tehát, hogy a külföldi állampolgárságú, illetve a külföldi születésű népesség jobb munkaerőpiaci mutatói (magasabb foglalkoztatási rátája) valójában az összetételüknek – főként magasabb iskolai végzettségüknek – köszönhető. Ha azonban nemek szerinti modellekben vizsgáljuk a két tényező hatását, azt látjuk, hogy mind a külföldi állampolgárság, mind a külföldi születési hely a férfiak foglalkoztatottsági esélyét növeli, a nőket viszont csökkenti. Ez tehát arra utal, hogy a bevándorló nők társadalmi-demográfia összetételüktől és területi elhelyezkedésüktől függetlenül nagyobb eséllyel szorulnak ki a munkaerőpiacról, mind a bevándorló férfiakhoz, mind a nem bevándorló nőkhöz képest – még akkor is, ha ezt munkanélküliségi rátájuk nem tükrözi. Ebben a nemek közötti esélykülönbségek mellett bizonyos szár-

⁹ Az elemzést a gazdaságilag aktívabb 25–64 éves korcsoportra szűkítettük (akik már jó eséllyel befejezték tanulmányaikat).

mazási csoportok esetében azoknak a kulturális és társadalmi normáknak, hagyományos nemiszerep-felfogásoknak is szerepük lehet, amelyek behatárolják a nők munkaerőpiaci lehetőségeit, illetve stratégiáit.

3.1.2. táblázat: A külföldi állampolgárság és a külföldi születési hely hatása a 25–64 éves népesség foglalkoztatottsági esélyére (logisztikus regressziós modellek esélyhányadosai)

Magyarázó változók és kategóriák	1. modell	2. modell	3. modell		4. modell	
			férfiak	nők	férfiak	nők
Nem (referenciakategória: férfi)						
Nő	0,763***	0,763**				
Korcsoport (referenciakategória: 25–29)						
30–39	1,449***	1,449***	1,503***	1,404**	1,502***	1,405***
40–49	1,620***	1,620***	1,493***	1,781***	1,490***	1,786***
50–54	1,691***	1,690***	1,397***	2,031***	1,394***	2,034***
55–59	1,581***	1,580***	1,341***	1,867***	1,339***	1,868***
60–64	1,848***	1,847***	1,726***	1,993***	1,723***	1,995***
Iskolai végzettség (referenciakategória: maximum nyolc általános)						
Érettségi nélküli középfokú	2,406***	2,405***	2,575***	2,307***	2,571***	2,309***
Érettségi	3,865***	3,865***	4,165***	3,706***	4,148***	3,718***
felsőfokú	7,991***	7,993***	8,299***	7,946***	8,261***	7,974***
Külföldi állampolgárság	1,079***		1,550***	0,817**		
Külföldi születési hely		0,975***			1,243***	0,812**
Nagelkerke-féle R^2	0,104	0,104	0,099	0,113	0,099	0,113

Megjegyzés: Kontrollálva a lakóhely régiójára és településtípusára is.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns.

A továbbiakban a külföldön született népességen belül a foglalkoztatottság esélyét magyarázó modellbe első lépésként bevontuk a már említett kontrollváltozók mellé a Magyarországra *érkezés óta eltelt idő* változóját, valamint a *származási ország* tizenkét országot lefedő változóját (3.1.3. táblázat).¹⁰ Ezt követően külön-külön építettük be az *állampolgárság*, a *nemzetiség* és a *nyelvismeret* változóit.

Mivel az integráció többnyire hosszabb folyamat, a fogadó országban töltött idő fontos magyarázó tényező, és ezt az eredmények is tükrözik: az *érkezés óta eltelt idő* növekedésével a foglalkoztatottság esélye folyamatosan növekszik, a legfeljebb két éve érkezettekhez képest a 6–10 éve itt élők 60 százalékkal nagyobb eséllyel, a több mint 20 éve itt élők pedig már kétszeres eséllyel voltak foglalkoztatottak. A *származási ország* szerinti esélykülönbségek szintén jól kirajzolódnak: a referenciakategóriának választott romániai születésű népességhez képest a Kínában születettek foglalkoztatottsági esélye kétszer, a Vietnámban születetteké 80 százalékkal, a Szlovákiában születetteké pedig 20 százalékkal nagyobb, ugyanakkor a német, ukrán és szerb csoportoké enyhén, az orosz, nigériai, szíriai, iráni csoportoké jelentős mértékben kisebb volt.

¹⁰ Mivel az érkezési idő a külföldi születésűek egy részénél ismeretlen volt, az elemszám-csökkenés elkerülése érdekében a „nem ismert” kategória is szerepelt a változóban. A születési hely szerint bevont tizenkét ország az adott korcsoportba tartozó külföldi születésű népesség 85 százalékát fedi le.

3.1.3. táblázat: A külföldi születésű 25–64 éves népesség foglalkoztatottsági esélyét magyarázó tényezők (logisztikus regressziós modellek esélyhányadosai)

Magyarázó változók és kategóriák	5. modell	6. modell	
		férfiak	nők
Nem (referenciakategória: férfi)			
Nő	0,523***		
Korcsoport (referenciakategória: 25–29)			
30–39	1,185***	1,402***	n. sz.
40–49	1,207***	1,360***	n. sz.
50–54	1,115***	1,214***	n. sz.
55–59	0,937*	n. sz.	0,846***
60–64	0,879**	n. sz.	0,734***
Iskolai végzettség (referenciakategória: maximum nyolc általános)			
Érettségi nélküli középfokú	1,577***	1,618***	1,613***
Érettségi	2,063***	2,133***	2,036***
Felsőfokú	3,775***	4,234***	3,586***
Mióta él Magyarországon (referenciakategória: legtöbb 2 éve)			
3–5 éve	1,334***	1,274***	1,413***
6–10 éve	1,608***	1,438***	1,805***
11–15 éve	1,616***	1,386***	1,886***
16–20 éve	1,760***	1,298***	2,254***
Több mint 20 éve	1,961***	1,249***	2,809***
Nem ismert	6,866***	4,758***	9,655***
Származási ország (referenciakategória: Románia)			
Ukrajna	0,690***	0,644***	0,701***
Szerbia	0,862***	0,860**	0,869**
Szlovákia	1,196***	n. sz.	1,224***
Németország	0,618***	0,848**	0,488***
Oroszország	0,388***	0,592***	0,327***
Kína	1,991***	2,773***	1,670***
Vietnám	1,769***	1,505**	1,938***
Törökország	n. sz.	1,390*	0,412***
Irán	0,530***	0,577**	0,459***
Szíria	0,468***	n. sz.	0,129***
Nigéria	0,408***	0,366***	0,495*
Egyéb	0,580***	0,671***	0,491***
Nagelkerke-féle R^2	0,110	0,078	0,117

Megjegyzés: Kontrollálva a lakóhely régiójára és településtípusára is.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns, n.sz.: nem szignifikáns.

Az érkezési idő, illetve a származási ország szerinti különbségek akkor sem változtak, ha – a társadalmi-demográfia összetétel mellett – a nemzetiség, a magyar állampolgárság megléte vagy a magyar nyelv ismerete szerinti eltéréseket is figyelembe vesszük. Ugyanakkor ezek a jellemzők maguk is szignifikáns hatásokat mutatnak: mind a magyar nemzetiség, mind a magyar állampolgárság megszerzése növeli (20 százalékkal, illetve 15 százalékkal), a magyar

nyelvismeret hiánya viszont csökkenti (35 százalékkal) a foglalkoztatottság esélyét. Noha az állampolgárság megszerzése fontos lépés az integrációs folyamat során, és általános tapasztalat, hogy a honosított bevándorlók foglalkoztatási rátája magasabb és jobb munkahelyeken dolgoznak, mint a külföldi állampolgárok, az oksági kapcsolat nem mindig egyirányú, hiszen maga a sikeres integráció is növelheti az állampolgárság megszerzésének az esélyét. A fogadó ország nyelvének ismerete szintén elengedhetetlen a sikeres integrációhoz, noha az etnikai vállalkozásokban való foglalkoztatottság esetén ez nem feltétlenül érvényesül.

A kontrollváltozók közül legnagyobb hatása az iskolai végzettségnek van (az alapfokú végzettségűekhez képest a diplomások foglalkoztatottsági esélye közel négyszeres), valamint jelentős a nemek szerinti különbség: a nők foglalkoztatottsági esélye mintegy fele a férfiakénak.

Mivel a nők munkaerőpiaci integrációját sajátos tényezők (is) alakítják, külön nemek szerinti modellekben is érdemes megvizsgálni a fenti tényezők hatását. Ezek alapján megfigyelhető, hogy az érkezés óta eltelt idő a nők esetében sokkal nagyobb mértékben meghatározza a foglalkoztatottság esélyét, mint a férfiaknál, valamint a származási országok közötti különbségek még élesebben kirajzolódnak (3.1.3. táblázat, 6. modell). A Kínából és a Vietnámból származók magasabb foglalkoztatottsági esélye mindkét nemnél megfigyelhető, noha a kínaiak esetében a férfiaknál sokkal hangsúlyosabb. A Szlovákiából származók magasabb foglalkoztatottsági esélye azonban csak a nőknél érvényesül. Ezzel szemben a török származás – bár összességében nem mutatott szignifikáns hatást – a férfiak esetében növelte, a nők esetében viszont csökkentette a foglalkoztatottság esélyét. Hasonlóképpen a síriek alacsonyabb foglalkoztatottsági esélye is csak a nőknél volt szignifikáns és jelentős mértékű. A síriai és a török nőknek az azonos országbeli férfiakhoz képest is hátrányosabb foglalkoztatási helyzete mögött sajátos kulturális minták, illetve munkaerőpiaci stratégiák sejthetők, különösen annak fényében, hogy mindkét csoport esetében a férfiak foglalkoztatottsága jóval átlag feletti, és az etnikai vállalkozások elterjedtsége is jelentős. Szintén fontos különbség, hogy a magyar nemzetiség, valamint a magyar állampolgárság megléte csak a nők esetében növelte (30, illetve 25 százalékkal), a magyar nyelvismeret hiánya pedig csak az ő esetükben csökkentette (mintegy felére) a foglalkoztatottság esélyét.

Hivatkozások

- BORJAS, G. J. (2015): The Slowdown in the Economic Assimilation of Immigrants: Aging and Cohort Effects Revisited Again. *Journal of Human Capital*, Vol. 9. No. 41. 483–517. o.
- COLEMAN, D. A. (2004): Europe at the cross-roads. Must Europe's population and workforce depend on new migration? *International migration: ICPD+10. Scientific Series "International Migration of Population: Russia and Contemporary World"*, Vol. 12. MAX Press, Moszkva, 19–33. o.
- EC (2011): [Indicators of Immigrant Integration](#). A Pilot Study. Eurostat Methodologies and Working papers. Publications Office of the European Union, European Commission, Luxembourg.
- EUROFOUND (2008): [Integration of third-country migrants](#). Background paper. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- EUROSTAT (2015): [Migrant integration statistics – employment](#). Eurostat Statistics Explained.
- GÖDRI IRÉN (2011): Nemek közötti eltérések a külföldi állampolgárok munkaerőpiaci helyzetében Magyarországon. Megjelent *Nagy Ildikó–Pongrácz Tiborné–Tóth István György* (szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a férfiak és a nők helyzetéről, 2011. Társasági–Nemzeti Erőforrás Minisztérium, Budapest, 88–112. o.
- HÁRS ÁGNES (2010): Migráció és munkaerőpiac Magyarországon. Tények, okok, lehetőségek. Megjelent: *Hárs Ágnes–Tóth Judit* (szerk.): Változó migráció – változó környezet. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 15–53. o.
- HÁRS ÁGNES (2015): [A magyarországi munkaerőpiac migránsokat felszívó képessége](#). Kézirat.
- KEELEY, B. (2009): International migration. The human face of globalisation, OECD, Párizs.
- KOOPMANS, R. (2016): [Does assimilation work? Sociocultural determinants of labour market participation of European Muslims](#). *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 42. No. 2. 197–216. o.
- KOVÁTS ANDRÁS (2013): Bevándorlók integrációja Magyarországon korábbi kutatások adatai alapján. Megjelent: *Kováts András* (szerk.): Bevándorlás és integráció. Magyarországi adatok, európai indikátorok. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 25–41. o.
- MÜNZ, R. (2008): Migration, labor markets, and integration of migrants: an overview for Europe. *Social Protection Discussion Paper Series*, No. 0807. Social Protection and Labor, The World Bank, április.
- OECD/EUROPEAN UNION (2015): [Indicators of Immigrant Integration 2015: Settling In](#). OECD Publishing, Párizs.
- VÁRHALMI ZOLTÁN (2013): Vállalkozó migránsok Magyarországon. Megjelent: *Kováts András* (szerk.): Bevándorlás és integráció. Magyarországi adatok, európai indikátorok. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 89–100. o.